

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Національна Рада жінок України
Інститут проблем виховання НАПН України
Рівненський державний гуманітарний університет
Харківська гуманітарно-педагогічна академія
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи
Гендерний центр
Центр соціальної та освітньої інтеграції «Без бар'єрів»

Матеріали IV Всеукраїнської науково-методичної конференції з
міжнародною участю

«ПРОСОЦІАЛЬНА ОСОБИСТІТЬ У ГЕНДЕРНОМУ ВИМІРІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ»

Умань – 2021

Редакційна колегія:

- Коляда Н.М.** – доктор педагогічних наук, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;
- Кравченко О.О.** – доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;
- Албул І.В.** – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Рекомендовано до друку

Вченою радою факультету соціальної та психологічної освіти
Уманського державного педагогічного університету
імені Павла Тичини (протокол № 13 від 20 квітня 2021 року)

Просоціальна особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти : IV Всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю (Умань, 22 квітня 2021 р.) / [ред. кол. : Коляда Н.М. та ін.]. – Умань : Візаві, 2021. – 102 с.

До збірника увійшли матеріали IV Всеукраїнської науково-методичної конференції з міжнародною участю «Про соціальну особистість у гендерному вимірі: теоретико-методологічні та прикладні аспекти», що відбулася в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2021

З М І С Т

Бартошик М.	ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ПІЗНАННЯ РІДНОГО КРАЮ	5
Вихор С.	ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ГЕНДЕРНИХ ДИСЦИПЛІН	7
Данкевич М.	ІДЕЇ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ МАРІЇ МОНТЕССОРІ	10
Дячук І.	РОЗВИТОК НОВАТОРСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО РУХУ У 80-І РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ	14
Жирська Г.	ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ОСВІТИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	18
Зданевич Т.	ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	22
Іванісік Н.	ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ І СІМ'Ї У ВИХОВАННІ ТА РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	26
Какадій В.	НЕДИСКРИМІНАЦІЙНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ: ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ З ДОСВІДУ ВЧИТЕЛЬСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	30
Карпів Н.	ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ СУЧАСНОГО ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ	35
Киценька М.	ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЛІТНЬОГО ТАБОРУ	40
Кікінежді О.	ЕГАЛІТАРНА ОСОБИСТІТЬ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ	45
Коваль К.	ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКИХ ПРАВ, У ДИТЯЧИХ БУДИНКАХ СІМЕЙНОГО ТИПУ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	49

Кравченко О.	З ДІЯЛЬНОСТІ ГЕНДЕРНОГО ЦЕНТРУ УДПУ ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ	51
Кривко Т.	СУЧАСНІ БРИТАНСЬКІ ВИХОВНІ ПРАКТИКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПРОБЛЕМИ	56
Логвінова Д., Жигалко Л.	ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ	60
Лотоцька М.	ВПЛИВ ГРИ НА ПРОЦЕС СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	64
Петренко О. Баліка Л.	ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ ТА ВИХОВАННІ» В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС ЗВО	67
Савелюк Н.	ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА В УКРАЇНІ	70
Савчук С.	ІДЕЯ ДИТИНОЦЕНТРИЗМУ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО	75
Серко З.	ДОСВІД А. С. МАКАРЕНКА У СУЧАСНОМУ СІМЕЙНОМУ ВИХОВАННІ: АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРОБЛЕМИ	77
Стельмашук Ж., Приндюк В.	РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ФОРМУВАННІ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ	81
Тверда Ю.	ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ РОБОТИ ГРУПИ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)	84
Тернавська Т.	ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОХ СФЕРИ	87
Цибуліна І., Цибуліна Т.	ПРАКТИЧНЕ ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНИМИ МОВАМИ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА	91
Чайковська М.	ГЕНДЕРНА ОСВІТА ЯК СОЦІАЛЬНА, ПСИХОЛОГІЧНА ТА ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА	93
Чіп Р.	СТАНОВЛЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ В УМОВАХ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ РЕАЛЬНОСТІ	95

Чупіна К.	ЛІДЕРСТВО У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ГЕНДЕРНИЙ ВИМІР	98
-----------	--	----

4. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. Київ: А. П. Н., 2003. 68 с.
5. Липник В. Н. Школьные реформы в России: очерк истории. Спб.: Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2000. 83 с.
6. Педагогика сотрудничества. Отчет о первой встрече педагогов-экспериментаторов // Учит. газ. 1986. 18 окт. (№125). С. 1–2.
7. Войдем в новую школу. Отчет о четвертой встрече педагогов-экспериментаторов, педагогов-ученых и публицистов // Учит. газ. 1988. 18 окт. (№ 123). С. 2.
8. Гильбух Ю. З. Педагогика співробітництва: досягнення і прорахунки. Рад. шк. 1988. № 1. С. 12–21.

Г. Я. Жирська

*Доцент кафедри загальної біології та
методики навчання природничих дисциплін
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль*

ФОРМУВАННЯ ПРОСОЦІАЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ У ПРОЦЕСІ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВОЇ ОСВІТИ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Освіта є могутнім фактором розвитку духовної культури народу, формування просоціальної особистості, яка характеризується альтруїзмом, милосердям, готовністю до служіння і взаємодопомоги, здатністю до мирного співжиття у глобальному суспільстві. Зростання актуальності дослідження проблеми «просоціальності» зумовлене тим, що її розглядають як універсальну цінність, яка може бути інтегрована у стиль життя особистості, сім'ї чи групи, незалежно від її статі, віку, раси, дієздатності, оскільки базується на почутті поваги до гідності кожної людини.

Формування просоціальної особистості в умовах європейської інтеграції України неможливе без вирішення проблеми забезпечення гендерної рівності, подолання гендерної асиметрії в усіх сферах життєдіяльності суспільства, зокрема, й в освіті [2]. Для реалізації цієї мети протягом останніх років в Україні ухвалено низку документів, необхідних для створення підґрунтя щодо розв'язання проблеми гендерної дискримінації в нашій державі. У Національній доктрині розвитку освіти, зазначається, що освіта – основа розвитку

особистості, суспільства, нації та держави, запорука майбутнього України. Вона є визначальним чинником політичної, соціально-економічної, культурної та наукової життєдіяльності суспільства [3]. Однак, вітчизняна освіта, особливо у закладах загальної середньої освіти, залишається недостатньо чутливою до проблеми забезпечення гендерної рівності та протидії дискримінації за ознакою статі.

Дослідження прикладних аспектів проблеми забезпечення гендерної рівності в освіті здійснюється в науково-дослідному центрі з проблем гендерної освіти і виховання учнівської та студентської молоді (на базі ТНПУ імені Володимира Гнатюка при відділенні загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України). У рамках виконання НДТ «Психолого-педагогічні механізми створення гендерно-справедливого середовища для дітей та молоді у контексті реалізації Концепції Нової української школи» (керівник – д.п.н., професор, дійсний член НАПН України В. П. Кравець) проводиться виявлення і обґрунтування психолого-педагогічних механізмів створення гендерно-справедливого середовища для дітей та молоді як недискримінаційного, творчо-розвивального та здоров'язберезувального задля гармонізації особистісного, професійного та громадянського зростання учнівської та студентської молоді.

На нашу думку, важливим для створення гендерно-справедливого освітнього середовища є дотримання гендерного паритету при створенні стандартів, програм та підручників з різних навчальних предметів. Тому детальний аналіз навчально-методичного забезпечення усіх навчальних предметів на предмет відображення у ньому гендерного підходу в освіті сприятиме вдосконаленню навчальних програм і шкільних підручників задля їх гендерного збалансування, яке розуміється як рівність прав і можливостей жінок та чоловіків у всіх сферах суспільного життя [1].

Зокрема, нами здійснено дослідження щодо врахування принципу гендерної рівності у навчальних програмах освітньої галузі «Природознавство». Дослідження показало, що їх зміст та методичний апарат можна кваліфікувати як тенденційні у гендерному відношенні, що призводить до закріплення функцій чоловіків та жінок і обмеження можливостей останніх у саморозвитку як повноправних і рівних партнерів у суспільстві. Гендерна асиметрія мови, брак наукових матеріалів, які рівнозначно відображали б досвід обох статей, є

характерною рисою більшості проаналізованих програм з природознавства, фізики, біології, хімії, географії.

Разом з тим, прогресивним щодо створення гендерно-справедливого освітнього середовища можна вважати переорієнтацію освітнього процесу у новій українській школі на розвиток особистості учня на основі компетентнісного підходу. Компетентність розуміють як загальну здатність особистості, що базується на її знаннях, досвіді та цінностях. Дуже важливо, що звертається увага не лише на когнітивний (знаннєвий) та діяльнісний компоненти компетентності, а й аксіологічний (ціннісний) її складник. Ціннісний компонент природничо-наукової освіти визначається емоційно-ціннісними установками, ставленнями, ціннісно-визначальними поглядами та переконаннями щодо довкілля й людської діяльності у ньому; ролі законів природи у моделюванні стратегії поведінки людини в біосфері та суспільстві; усвідомлення самого себе/самої себе, механізмів становлення міжособистісних стосунків і визначення перспектив самовдосконалення [4].

Ціннісний компонент природничо-наукової освіти тісно поєднаний із соціалізацією особистості, визначенням її поведінки в природі і суспільстві загалом, усвідомленням власної гендерної ідентичності, зокрема. З огляду на це, зміст освітньої галузі «Природознавство» у її біологічній компоненті доцільно доповнити темою «Поняття про гендер. Хибність постулату про «природне призначення статей. Гендер як маркер біологічного й соціокультурного розвитку суспільства». Географічна компонента, наприклад, може бути доповнена темою «Гендерна складова господарської діяльності людини та її наслідки. Розподіл праці за статевою ознакою: домашнє господарство, трудова міграція, безробіття тощо», «Взаємозв'язок між гендерним розподілом праці та демографічними проблемами в суспільстві». У хімічній компоненті доцільним буде вивчення «Особливостей впливу хімічних речовин (ліків, побутової хімії) на здоров'я жінок і чоловіків», «Внесок вітчизняних і зарубіжних вчених (діячів і діячок) у розвиток природничих наук» тощо.

В рамках дослідження нами проведено гендерну експертизу деяких підручників з біології, зокрема, для 8 класу, у якому вивчається організм людини. В результаті аналізу нами виявлено, що у висвітленні змісту більшості тем спостерігається егалітарна тенденція, але перевага, все ж таки, віддається стереотипному розподілу ролей і відображається існуюча гендерна асиметрія. На підставі сказаного

вище можна констатувати, що шкільні підручники, на жаль, створюються без урахування гендерної паритетності. Зміст текстів та ілюстрацій підручників не орієнтує дівчат і хлопців на розвиток індивідуальності та андрогінних якостей. Приклади, наведені у змісті підручників, часто є дискримінаційними за статевою ознакою. Чоловічу стать, як і раніше, у них зображено незалежною, активною й успішною. Жіноча стать показана слабкою, другорядною, жінки найчастіше пасивні: очікують, спостерігають за діяльністю інших та виконують домашню роботу. Це спонукає школярів на підсвідомому рівні наслідувати зображені зразки, що є основою створення стереотипних уявлень про «еталонні» образи чоловіка та жінки, спрямування школярів на вибір стевотипізованих орієнтирів поведінки.

Отже, у природничо-науковій освіті залишається низка питань, які потребують перегляду з точки зору створення гендерно-справедливого середовища для дітей та молоді: удосконалення змісту навчальних предметів на рівні програм та підручників; становлення паритету гендерних взаємин у педагогічному колективі; зміна стилю викладання та педагогічного спілкування; подолання упередженості в оцінюванні навчальних досягнень здобувачів освіти тощо. Вирішення цих питань сприятиме становленню недискримінаційного за статевою ознакою, творчо-розвивального та здоров'язберезувального середовища формування просоціальної особистості сучасних школярів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Експертиза шкільних підручників : інструктивно-методичні матеріали для експертів щодо здійснення антидискримінаційної експертизи електронних версій проектів підручників, поданих на конкурсний відбір проектів підручників для 5 та 10 класів закладів загальної середньої освіти / за заг. ред. О. А. Малахової. Київ, 2018. 39 с.
2. Кравець В. П. Гендерна педагогіка : навчальний посібник. Тернопіль : Джура, 2003. 415 с.
3. Національна доктрина розвитку освіти, затверджена Указом Президента України № 347 від 17 квітня 2002 р. URL: <http://ru.osvita.ua/legislation/other/2827>
4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / За заг. ред. М. Грищенко. Київ, 2018. 34 с. URL: <https://cutt.ly/Bd7zkzP> .